

# Gevoed door overjarig koren (deel I)

Tekst: Huib de Vries foto's André Dorst en Henk Visscher

Een groot deel van de kerken binnen de gereformeerde gezindte kwam voort uit conventikels. Kerkelijke gezelschapsmensen en thuislezers reikten elkaar daar de hand. Ook vandaag zijn die er nog, door het hele land, maar ontheemder dan vroeger. „Ik voel me een zwerver in niemandsland, zowel kerkelijk als geestelijk.”



*De teloorgang van de Nederlandse Hervormde Kerk greep Willem Gelderblom meer aan dan enige andere gebeurtenis in zijn leven.*

Vredig stroomt de Alblas de polder in. Bijna niets herinnert aan het feit dat water eeuwenlang de grote vijand van de Alblasserwaard was. In het hart van de dorpjes staan de vaak eeuwenoude kerken. Afscheiding en Doleantie kregen hier weinig vat. Het poldervolk bleef trouw aan de vaderlandse kerk. Een groot deel uit traditie, een smaldeel vanuit de overtuiging dat de Nederlandse Hervormde Kerk Gods planting was en bleef. En dat Hij er Zelf eens orde op zaken zou komen stellen.

De meeste ledeboeriaanse gezelschappen verdwenen geleidelijk weer. Wat bleef waren de hervormde gezelschapsmensen, onder wie thuislezers, die zich geestelijk voedden met overjarig koren.

In een arbeidersstraatje nabij de dorpskerk van Oud Alblas wonen Willem en Corrie Gelderblom, 89 en 85 jaar oud. Gedurende zijn arbeidzame leven werkte Gelderblom op de werf van Smit in Kinderdijk, als ijzerwerker, maar hij bleef trouw aan zijn geboortedorp. „Ons voorgeslacht heeft hier gewoond, we zijn hervormd gedoopt, hebben hier belijdenis mogen doen en ten avondmaal mogen gaan.”

En dan was er de band met Dirkje Blonk, die door een heupziekte meer dan zestig jaar aan haar matras was gekluisterd. Gelderblom las haar elke vrijdagavond een preek van een oudvader voor. „Ik heb het al die jaren met liefde gedaan, tot de laatste vrijdag van haar leven.”

Een prater was Dirkje niet. Ze sprak vooral door haar leven. „De vreze en de liefde Gods lagen op haar aangezicht. Zo was het toch, Corrie?”

„Weet je nog, Willem”, zegt Corrie, „wat er gebeurde toen je voor het eerst bij haar had

gelezen? Toen vroeg ze: 'Willem, wil je nu ook nog voor me bidden?' Je zei dat je dat niet kon, waarop Dirkje antwoordde: 'Ik zucht wel met je mee'."

### **Gezelschap**

Onder het Godsvolk in de Alblasserwaard was de bedlegerige christin een begrip. Om haar bed kwam een breed gezelschap samen, zowel kerkelijk als thuislezend. Ook bij Gelderblom werd geregeld gezelschap gehouden. Alle aanwezigen accepteerden de leiding van de gepensioneerde ambachtsman, over de kerk werd nimmer gepraat. „Het is altijd goed gegaan omdat we het alleen over Gods werk hadden."

De invulling van de avonden was steevast gelijk. „We hadden even een gewoon praatje, bij een kop koffie. Daarna zongen we een aantal psalmen, pakte ik de Bijbel, las ik een hoofdstuk voor en mocht ik in gebed gaan. De rest van de avond spraken we met elkaar over de bevindelijke weg die de Heere met Zijn volk houdt. Een ander eindigde, nadat we weer een paar psalmen hadden gezongen."

Nog altijd ontvangt hij bezoek uit alle mogelijke kerken, maar de oude gezelschapsvrienden zijn weggevallen. Opnieuw somt hij ze op: „Marie Vlot, Anna Schot, Coba Kortland, Johan Aantjes, Arendje Pronk, Gijs Klop, Jan van Vliet, Floortje Sprong, Klaas Redelijkheid... Die mensen konden vertellen hoe God ze had geroepen en geleid. Als ze daarover gingen praten, hadden ze stof te over." Hun wegvallen stemde hem niet somber. Hij weet waar ze naartoe mochten reizen. „En ik mag de oudvaders nog hebben. Die stichten me altijd weer."

### **Typisch**

Tot de vriendenkring van Dirkje Blonk behoorde ook Arie de Bruin, thuislezer in Sliedrecht en goede vriend van ds. C. Smits. Arie de Jager denkt nog vaak aan hem terug. De Bruin onderwees hem in de dingen van God en Zijn koninkrijk. Zelf groeide de inmiddels gepensioneerde thuislezer op in een onkerkelijk gezin. Moeder was van huis uit rooms-katholiek, maar had geen enkele belangstelling voor godsdienst. Vader brak met zijn piëtistische achtergrond, al kwam hij er nooit helemaal los van.

„Als we samen waren, vertelde hij over zijn bekeerde moeder en drie bekeerde zusters. Veranderde mensen. Hij legde me uit wat dat betekent. Dat maakte grote indruk op me. Op zesjarige leeftijd ben ik onverwachts gedoopt. Mijn vader werkte toen in het buitenland. Na het sterven van het kind van een collega liet hij mijn moeder weten dat we allemaal direct gedoopt moesten worden, in de hervormde kerk. Een hervormde oom uit Zwolle heeft het ja-woord uitgesproken. Heel typisch allemaal."

Over het kerkelijk leven in de rechterflank van de gereformeerde gezindte kreeg de thuislezer weinig goeds te horen van zijn vader. „Hij vertelde me dat er in die kring predikanten waren die kinderen brandhoutjes voor de hel noemden. Ik kreeg daardoor een heel wonderlijk beeld van de kerk. Aan de ene kant waren er die veranderde mensen, aan de andere kant hardheid en schijnheiligheid."

### **Zakelijke taal**

Op de fabriek waar hij werk vond, belandde Arie de Jager in een kring van behoudende christenen, onder wie een zoon van thuislezer De Bruin. „Die schermde nooit met namen van dominees, maar kwam altijd met de Bijbel en de oudvaders. Als bij zijn vader gezelschap werd gehouden, probeerde ik er ook te zijn. Die man was machtig in de Schrift. Pas heb ik het boek van ds. Heemskerk over geloof en gevoel gelezen. Het was of ik De Bruin hoorde spreken. Geen gemoedelijkheid, maar zakelijke taal op een geestelijke wijze."

Nadat hij in het huwelijk getreden was met een meisje uit een vrije gemeente, sloot hij zich als gast aan bij een kerk in zijn woonplaats. Belijdenis durfde hij niet te doen. „Mensen die altijd naar de kerk zijn gegaan, kunnen zich dat moeilijk voorstellen. Ik heb eens een interview gelezen met ds. C. Harinck van de Gereformeerde Gemeenten. Het was of ik mijn eigen verhaal las. Onkerkelijke ouders, belangstelling gekregen voor de Bijbel, door een kerkelijk meisje in de kerk gekomen, geestelijk gesticht maar ook

verward door dingen die hij hoorde, in een aantal opzichten van gedachten veranderd door het lezen van de Erskines... Die ontwikkeling kan ik helemaal plaatsen."

### **Botsing**

Een botsing met de plaatselijke predikant, onder meer over zijn doopvisie, bracht hem ertoe thuis te gaan lezen. „Net als mijn thuislezende vrienden was ik van mening dat alleen bekeerde mensen hun kinderen mogen laten dopen. Door het bestuderen van de oudvaders kwam ik later tot andere gedachten, maar sommige van mijn vrienden laten zich niet overtuigen."

Eerst voelde hij zich een eenling in de kerk, nu ook onder thuislezers. Te meer omdat hij af en toe weer naar de kerk gaat. „Het is moeilijk om met hen over dit onderwerp te praten. Dat lag bij De Bruin anders. Die kreeg eens bezoek van een vrouw die zich bij de deur al verontschuldigde: 'Ik ga wel naar de kerk.' Zijn reactie was: 'Kom erin, ik wou dat ik daar dagelijks zat.'"

Het besluit om thuis te gaan lezen, was achteraf gezien verkeerd, stelt hij vast. „Ik mag dan thuislezer zijn, ik had nog veel meer in de oudvaders moeten lezen. Dan had ik eerder ontdekt dat het zoeken van je eigen weg buiten de kerk geen oplossing is. Onder de huidige thuislezers is geen besef meer van de diepe betekenis van de kerk en van de heilige sacramenten."

### **Roepende zonden**

Rob en Gerie Luiten kwamen in 1974 buiten de kerk te staan, door de ontwikkeling van Rob. Na hun huwelijk groeide zijn innerlijke twijfel bij de prediking in de Gereformeerde Gemeenten, door de ontstane contacten met thuislezers. Op een zondag als alle andere viel op weg naar de kerk de beslissing ook thuis te gaan lezen. Voor Gerie kwam de boodschap als een donderslag bij heldere hemel. „Ik had natuurlijk wel in de gaten dat Rob zoekende was. Hij ging doordeweeks vaak bij ds. Du Marchie naar de kerk, maar daar stond ik verder niet bij stil. Ik was druk met mijn gezin, de ene zwangerschap volgde op de andere. M'n enige uitjes waren de zondagse kerkgang, de zang en de vrouwenvereniging. Dat was ineens allemaal voorbij."

Het eerste prekenboek waaruit Luiten zijn toen nog jonge gezin voorlas, was 'De roepende zonden' van Abraham Hellenbroek. In snel tempo breidde hij zijn boekenschat uit met werk van oudvaders. Liefst in oude druk. Later ontdekte hij de geschriften van ds. J.P. Paauwe. „Die heb ik ingedronken als water. Bij Paauwe vond ik hetzelfde als bij Van der Groe en dat wat ik van ds. E. du Marchie van Voorthuysen heb geleerd."

### **Verhalen**

In 1979 vertrok het gezin naar Middelburg. De verhuizing naar het naburige Sint Laurens, zes jaar later, was voor het echtpaar aanleiding om ook van school te veranderen. De kinderen Luiten gingen voortaan naar de Joos van Larenschool in Arnemuiden, gesticht door de plaatselijke gereformeerde gemeente in Nederland. In deze beslissing gaf de stem van Gerie de doorslag. „Ik deed er alles aan om de kinderen in een zo beschermd mogelijke omgeving op te laten groeien." Rob was het er niet mee eens, maar voegde zich deze keer naar de wil van zijn vrouw. „Zij is veel vromer dan ik, in de goede zin van het woord. Ik voel me nog altijd een beetje werelds."

Om de huisgodsdienst voor de kinderen te veraangename, wisselde de Zeeuwse administrateur het lezen van preken en het catechiseren op zondag af met het vertellen van verhalen.



In 1974 nam Rob Luiten het besluit om met zijn gezin thuis te gaan lezen.

Onder meer van ds. Jan de Liefde, grondlegger van stichting Tot Heil des Volks in Amsterdam. „Hij heeft wat af verteld”, zegt Gerie. „De kinderen leerde hij ook vertellen. Later gingen ze inleidingen over Bijbelse onderwerpen houden. De hele zondagmiddag waren ze bezig, iedereen deed enthousiast mee. Daardoor verdween de behoefte om naar de kerk te gaan. Bovendien kregen we steeds meer contact met mensen die ook thuis lazen. Ze zeiden ons dat het ware nergens meer te vinden is.” „Dat is kenmerkend voor thuislezers”, stelt Luiten met zelfspot vast. „Het zijn allemaal dweppers.”

### **Verwondering**

Met het verstrijken van de jaren ging hij steeds verder terug in de geschiedenis van de kerk. Eerst legde hij zijn oor te luisteren bij predikanten en gezelschapsmensen die een rijke schakering aan geestelijke standen lerden. Daarna viel hij voor de prediking van ds. Du Marchie van Voorthuysen, met zijn boodschap dat de ware zoeker liever verloren gaat onder het recht van God dan de eeuwige zaligheid ontvangt buiten dat recht.

De reformatoren openen zijn ogen voor de toegerekende gerechtigheid, waardoor zelfs de zwakste gelovige rechtvaardig is voor God. Tegelijk wil hij dat wat hij van de predikanten E. du Marchie van Voorthuysen en J.P. Paauwe leerde, niet ter zijde schuiven. „Hoe lees je de geschiedenis van de kruisiging van Christus? Lees je alsof je zélf wordt geoordeeld? Er is nog wel godsdienst, maar er is nauwelijks geweten meer. Daarom ontbreekt de verwondering. Wat je dan overhoudt, is verstolde rechtzinnigheid. Niet alleen onder kerkmensen, ook onder thuislezers.”

Tegenwoordig verslindt hij de boeken van professor A. van de Beek. „Zijn 'Jezus Kurios' en 'God doet recht' zijn werkelijk magistraal. Net als de laatste boeken van W. Aalders.” Met stemverheffing roept hij uit: „Jezus regeert vanaf het hout. Hij regeert in onze machteloosheid. Dat is ook Zijn machteloosheid. Dan kom je bij Zijn alomtegenwoordigheid. Is die alleen naar zijn Godheid of ook naar zijn lichaam? Ik val nu helemaal aan Luthers kant.”

### **Klappen**

Gerie kan de gedachtevluchten van haar man soms moeilijk volgen. De verhouding met bevriende thuislezers bekoelde door de nieuwe inzichten van Luiten. Omgekeerd deed het echtpaar uit Sint Laurens teleurstellende ervaringen op met mensen die ze als

geestverwanten beschouwden.

Van de zestien kinderen zijn er inmiddels veertien het huis uit. Ze sloten zich allemaal aan bij een kerk. Daardoor kwamen ook hun ouders er weer. Om de doopdienst van een kleinkind mee te maken. Of van een eigen kind. Op zondag lezen ze nog steeds thuis, met de jongste twee. „We zijn nu bezig met Calvijns verklaring van de kleine profeten." 's Middags gaan ze naar de gereformeerde gemeente van Vlissingen. „Omwille van onze minder begaafde Ruben", zegt Luiten. „Van de preken van dominee Vreugdenhil pakt hij veel op. Ik heb het er ook wel naar mijn zin, vooral onder de catechismuspreken. Maar als je kerkelijk bent, ontkom je niet aan het stramien van een bepaalde leer. Dat merk je bij elke dominee."

De Gereformeerde Bijbelstichting, waarvoor hij zich vroeger het vuur uit de sloffen liep, noemt hij nu „een overbodige luxe". „We moeten ons houden aan de Septuagint. Die is geautoriseerd door Jezus en de apostelen." Ook over de psalmen ging hij anders denken. „Die zijn prachtig, maar wel oudtestamentisch. In het licht van het Nieuwe Testament mag er de blijdschap zijn, op grond van de voldongen feiten. Meer dan eens zeg ik tegen mensen die God hebben leren kennen: 'Breek nou eens uit in enthousiasme, ga springen en klappen'."

### **Verbazing**

De oudere kinderen volgden de verandering van hun ouders met verbazing. „Voor hun gevoel zijn we veel lichter geworden", weet Gerie. „Of dat het goede woord is weet ik niet, maar zij zijn inderdaad wel anders opgevoed. De jongere kinderen zijn ook veel vrijmoediger. De laatste vijf, zes die trouwden, hielden op hun huwelijksdag een soort afscheidstoespraak. Daarin zeiden ze allemaal: 'Dank u wel, dat u mij tot Jezus hebt geleid'."

Haar stem stokt: „Dat geldt ook voor mij. Als ik Rob hoor praten, denk ik vaak: Waarom zeg je de dingen zo heftig? Zo cru! Kan dat nou niet anders? Maar het gaat bij hem wel altijd om de Heere Jezus."

Voor het eerst in het lange gesprek valt haar echtgenoot stil. De emotie is van zijn gezicht af te lezen. „Iedere man moet ervoor zorgen dat hij zijn gezin bij Jezus brengt. Te beginnen met zijn eigen vrouw. God weet dat het mijn dagelijks gebed is dat ik eens met heel mijn gezin voor Gods troon zal staan. Niemand uitgezonderd. En ik geloof dat Hij doet wat Hij belooft."

### **Echt hervormd**

Thuislezer Arie de Jager maakte onlangs in het Veluwe dorp waar hij ettelijke keren per jaar met zijn vrouw naartoe gaat een avondmaalsdienst mee. „In gewone diensten voel je je toch een beetje één met die mensen, maar op zo'n moment sta je erbuiten. Je behoort niet tot die vergadering van gelovigen."

Zou hij elders in het land wonen, dan was de keus voor de bezwaarde thuislezer snel gemaakt. „Maar waar moet ik me hier aansluiten? Vlak niet uit wat we in de loop der jaren hebben meegemaakt. Onze kinderen zijn op straat nagejouwd. Niet door wereldse mensen, maar door kinderen van kerkmensen. Jongens werden gewaarschuwd onze dochters niet te vragen."

Bovendien weet hij zich verantwoordelijk voor een bejaarde vrouw bij wie hij sinds het overlijden van haar man elke zondagavond gaat lezen. „Ik voel me een zwerver in niemandsland, zowel kerkelijk als geestelijk. Het is mijn uitzien dat dat door God zelf wordt opgelost. Daar vraag ik dagelijks om."

Soms probeert hij zich voor te stellen hoe het in de hemelse heerlijkheid zal zijn. „Van de Amsterdamse oudvader Petrus Broes is volgens mij maar één boek verschenen. Daarin heeft hij het over het minzaam peinzen over de heerlijkheid. Dat doe ik ook wel eens. Verlost van jezelf, van alle aardse beslommingen, alle kerkelijke moeiten. Dan is iedereen, zoals Arie de Bruin het zei, echt hervormd."

### **Liefde**

De teloorgang van de Nederlandse Hervormde kerk, in 2004, greep Willem Gelderblom meer aan dan enige andere gebeurtenis in zijn leven. Zijn al witte haren vielen uit van



verdriet, de kinderen vreesden dat vader eraan zou bezwijken. Hij behoort nu tot de hersteld hervormde gemeente van Graafstroom, maar de scheiding geeft nog steeds pijn. „De meeste mensen praten er zó makkelijk over... Ik kom bijna nooit iemand tegen die het echt smart dat de kerk zo verdeeld ligt." Vrienden raakte hij door de scheuring niet kwijt. „Ze weten veel te goed dat het mij niet om de uiterlijke kerk gaat. Iedereen is hier welkom."



Van auto of fiets maakte hij op zondag nog steeds geen gebruik. Anderen zal hij er niet om veroordelen, zelf houdt hij vast aan zijn visie op de heiliging van de sabbat. Die maakt het hem tot zijn verdriet onmogelijk om op zondag met de gemeente op te gaan. 's Morgens en 's avonds luistert hij nu met zijn vrouw naar de kerktelefoon. 's Middags leest hij de catechismusverklaring van Smytegelt. Voorheen hardop, maar door zijn leeftijd werd dat te vermoeiend. „Ik kon het op het laatst niet meer goed." „En ik viel in slaap, hè Willem", lacht zijn vrouw, toonbeeld van minzaamheid. Tegenwoordig lezen ze de preken van Smytegelt zij aan zij, in hun eigen boek. 's Avonds nuttigt Gelderblom nog wat ander overjarig koren. „Ik zeg niets van de dominees van nu, verre van dat, maar ik ben wel dankbaar voor wat de Heere ons heeft nagelaten in de geschriften van onze oudvaders. Je vindt daarin de vreze Gods. En niet te vergeten de liefde Gods. Die missen we vandaag nog het meest. Ja, die missen we nog het meest."



### **Thuislezers in soorten**

De laatste jaren is er een opvallende belangstelling voor gezelschapsmensen uit het verleden, over wie complete biografieën verschijnen. Die wekken de indruk dat het gezelschapsleven, waarin thuislezers een niet te verwaarlozen positie hadden, vrijwel is verdwenen. Voor de gezelschappen geldt dat inderdaad, voor thuislezers veel minder. De variatie is groot. In de eerste plaats zijn er de thuislezers die vooral teruggrijpen op de oudvaders, en zich volledig afzijdig houden van elk kerkelijk leven. Uiterlijk vallen ze op door een sobere levenswandel en een sterke onderlinge band. Aan hen verwant zijn de volgelingen van ds. J.P. Paauwe. Ook zij mijden doorgaans elk contact met de gevestigde kerken. Een verschil is dat veel Paauweanen solitair door het leven gaan en een grote openheid naar de wereld tonen.

Een derde groep wordt gevormd door 'Strict baptists' op Nederlandse bodem. Door hun doopstandpunt passen ze ondanks hun orthodoxe opvattingen en stipte levenswandel niet in de reformatorische kerken. Dan zijn er de behoudende evangelische christenen die thuis lezen, vaak afkomstig uit de Vergadering van Gelovigen. Zowel in de reformatorische als in de evangelische wereld vallen ze buiten de boot.

Een vijfde groep, klein van omvang, wordt gevormd door volgelingen van de autonome prediker D. Rustige uit Hierden, die in 1963 overleed. Een andere splintergroep zijn thuislezende messiaanse christenen: orthodoxe protestanten die de joodse feestkalender volgen en een deel van de ceremoniële wetten naleven.

Groter is de categorie van thuislezers die wel tot een kerkelijke gemeente behoren, maar daar op zondag niet naartoe kunnen, omdat ze het gebruik van een vervoermiddel op Gods dag afwijzen. Ten slotte zijn er de thuislezers die door traumatische ervaringen met predikanten of kerkelijke gemeenten besloten zelfstandig verder te gaan. Tussen de verschillende groepen bevinden zich overigens geen waterdichte schotten.

Door hun geïsoleerde positie is het niet eenvoudig het aantal thuislezers vast te stellen. Een schatting van 3000 zielen, inclusief de kinderen, lijkt aan de lage kant. Het zouden er ook 6000 kunnen zijn of nog meer, maar het blijft gissen. Ook voor de thuislezers zelf. Duidelijk is wel dat Jan Siebelink met zijn even knappe als karikaturale boek 'Knielen op een bed violen' een zeer eenzijdig beeld geeft van de wereld van gezelschapsmensen en thuislezers. Die is nog gevarieerder dan de kerkelijke wereld.

# Een zwak voor thuislezers (deel III)

*Tekst: Huib de Vries foto's Anton Dommerholt en Sjaak Verboom*

Van gezelschapsmensen en thuislezers had dr. W.J. op 't Hof tot zijn studententijd nimmer gehoord. Door boeken die hij las, kwam hij op de hoogte van hun bestaan, later ontmoette hij hen in levenden lijve. Het zullen er alleen maar meer worden, schat de piëtistische hoogleraar in. „Ik denk dat het thuislezen de toekomst heeft.”



*Prof. W.J. op 't Hof: „Uiteindelijk gaat de vroomheid voor mij boven de leer van de kerk”*

Zijn boekerij bevat een keur aan geschriften van oudvaders, waaronder zeldzame antiquarische werken. Het overgrote deel van de gereformeerde gezindte gaat ervan uit dat dr. W.J. op 't Hof (64) daarmee opgroeide. Als predikant in de Nederlandse Hervormde Kerk gold hij als een van de voormannen van Het Gekrookte Riet. Binnen de Hersteld Hervormde Kerk combineert hij het ambt van gemeentepredikant met het bijzonder hoogleraarschap aan de Vrije Universiteit. Aankomende theologen maakt hij wegwijz in de geschiedenis van het gereformeerde piëtisme.

Zelf leerde hij de geschriften van nadere reformatoren en puriteinen pas in zijn studententijd kennen. „Mijn moeder kwam uit rechts ethische, mijn vader uit rechts confessionele kring. In de loop van hun leven zijn ze opgeschoven richting de Gereformeerde Bond. Helemaal aan het eind van hun leven voelden ze zich het meest thuis in de kring van Het Gekrookte Riet.”

Vader Op 't Hof was germanist, maar had ook buiten zijn vakgebied een brede interesse. Met een bibliotheek die daarbij paste. „Een van de boeken in zijn kast was het proefschrift van P.J. Meertens: 'Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en de eerste helft der zeventiende eeuw'. Dat vond ik een subliem werk. Wat mij als jongen al enorm aansprak, was dat wat Meertens het piëtisme noemde bij mensen als Willem Teellinck en Udemans.”

## **Onderzoek**

Geïnspireerd door de befaamde letterkundige sloeg de gymnasiast zelf aan het onderzoeken. Om de bronnen te kunnen raadplegen, ging hij geschriften van oudvaders verzamelen. „Zo is de liefde ontstaan.” In verschillende werken kwam hij waarderende woorden voor conventikels of gezelschappen tegen. Later ging hij zich beraden op de betekenis daarvan. „Je moet dan eerst duidelijk hebben wat je onder een gezelschap verstaat. Voor mij is het een kleinschalige bijeenkomst buiten de officiële eredienst,



waar de bespreking van het geestelijke leven centraal staat."

Graag verwijst de hersteld hervormde kerkhistoricus naar zijn leermeester G. Quispel, een befaamd kenner van de gnostiek. „Quispel zei meer dan eens tegen zijn studenten: 'U moet goed beseffen dat de leer die naar de godzaligheid is, altijd is overgeleverd via de gemeentetheologie en niet via de grote theologen.' In dat licht wil ik de gezelschappen zien. Je kunt ook heel veel negatieve kanten noemen, daar ben ik echt niet blind voor, maar het valt niet te ontkennen dat in de 18e en 19e eeuw de Bijbelse waarheid vooral bewaard is gebleven in de laagkerkelijke stroming."

**Bekeringsgeschiedenissen**

De eeuwen door kenden de gezelschappen verschillende varianten: kerkelijk, autonoom en antikerkelijk. „Hoe meer de officiële theologie verwijderd raakte van de orthodox gereformeerde theologie, hoe groter het aantal antikerkelijke gezelschappen."

Bij de bekeringsgeschiedenissen die gezelschapsmensen nalieten, heeft Op 't Hof ambivalente gevoelens. „Ik erken de waarde ervan. Anderzijds is het zo dat mensen die er het meest door gesticht worden, zelf geestelijk vaak nog in ontwikkeling zijn. Juist bij hen is het gevaar heel groot dat ze zich met de schrijver of schrijfster gaan identificeren, of die zelfs tot model maken. Ze beseffen doorgaans niet dat die mensen alleen hun bijzondere geestelijke ervaringen te boek stelden. Bovendien lieten ze de zwarte kant van hun leven buiten beschouwing. Ik ken vrijwel geen levensbeschrijving waarin mensen eerlijk hun diepste roerselen weergeven. Daardoor geven die verhalen een vertekend beeld."

Een tweede vertekening betreft de uniformiteit in het weergeven van geestelijke ervaringen. „In Ouddorp zouden ze zeggen: 'Het is maar hoe je gebakerd bent.' Er is onmiskenbaar samenhang tussen de geestelijke bevinding en de referentiekaders die je hebt meegekregen. Mensen verwoorden geestelijke ervaringen in de daarvoor in hun kring ontwikkelde terminologie. Omdat ze geen andere verwoording kennen, of om niet buiten de boot te vallen. Ik wil dat niet negatief duiden, maar je moet het onder het lezen van dit soort geschriften wel goed beseffen."

### **Gezelschap**

De waardering onder gezelschapsmensen en thuislezers voor zowel de preken van oudvaders als de gezelschapstheologie, die soms op gespannen voet met elkaar staan, verklaart de Amsterdamse hoogleraar uit gebrek aan theologisch inzicht en historische kennis. „Men leest alles wat tot stichting dient. Bepalend is de toon. Is die ernstig, dan is het goed."

Voor zover hij het kan overzien, ging het klassieke gezelschapsleven na 1960 snel teloor. „In Ouddorp had je na de Tweede Wereldoorlog nog zo'n veertig gezelschappen, die op zaterdagavond en zondagavond bijeenkwamen. Elk gezelschap had z'n eigen geestelijke kleur. Als predikant in Ouddorp heb ik het staartje van dat gezelschapsleven nog meegemaakt en geprobeerd het nieuw leven in te blazen. Zo nu en dan hield ik met de kerkenraad gezelschap, vier keer per jaar met de avondmaalgangers. Daarnaast ben ik algemene catechisatie gaan geven. Dat was ook een soort gezelschap. Ik besprak iets, daarna dronken we een kop koffie, vervolgens gingen we met elkaar in gesprek. Dat was een heel levendig gebeuren."

### **Thuislezers**

In Nederhemert, zijn volgende standplaats, kreeg de orthodox hervormde predikant te maken met een grote groep thuislezers. Voor het merendeel formeel nog lid van de hervormde gemeente. „Als in Ouddorp iemand tot bekering kwam, ging hij naar de kerk. In Nederhemert was het andersom. Kwam daar iemand tot verandering, dan werd hij thuislezer. Dat was voor velen het kenmerk van een echte bekering."

Hoewel hij het kerkelijk standpunt van de thuislezers radicaal afwijst, bouwde ds. Op 't Hof een goede relatie met hen op. „Bij de familie Bruygom, een bekende thuislezersfamilie, is er denk ik niemand die gelooft dat er nog een bekeerde dominee in Nederland is, maar als ik er kwam werd ik met respect behandeld. Vanwege hun eerbied voor het ambt en de band die men toch voelde met de Hervormde Kerk. Een van de bekendste thuislezers was de voormalige hoofdonderwijzer Van Dulst. Hij is uit die

functie ontheven wegens zijn principiële afwijzing van het zogenaamde doorlichten, het laten maken van een preventieve longfoto. Toen hij me na een bezoek uitliet, wees hij naar het kerkje van Nederhemert, en zei: Dominee, weet u dat ik daar nog altijd voor bid?"

Ook de huidige generatie thuislezers in Nederhemert oordeelt niet hard over de kerk. „Het algemene gevoel is veel meer: 'Onze vaders zijn deze weg gegaan, laten wij voor de zekerheid hun voorbeeld maar blijven volgen.' Triest is dat deze mensen persoonlijk het geestelijk leven van die vaders vaak missen. Dat betreuren ze overigens zelf ook. Het zijn geen mensen met een grote mond. Gebukt onder de ernst van de eeuwigheid gaan ze door het leven."



*„In de praktijk van de prediking en het pastoraat sta ik achter dominee Paauwe”*

### **Indruk**

De stipte levenswandel van de thuislezers maakte indruk op de piëtistische predikant. „In het algemeen lijden ze liever zelf schade dan dat ze een ander voor een dubbeltje bedriegen. Daar kunnen alle kerkmensen een voorbeeld aan nemen. En wat het gebrek aan geestelijk leven betreft, wie zou durven beweren dat het binnen de kerk beter gesteld is. Waren onze gemeenten maar als zij, dan zou ik me er heel wat beter thuis voelen. Zeker sinds Nederhemert heb ik een zwak voor thuislezers."

Met paauweaanse thuislezers voelt hij veel minder verbondenheid. „Bij de meeste paauweanen is het thuislezen een doel op zich geworden, gebaseerd op een koud dogmatische opvatting: geen leven voor de rechtvaardigmaking.

Op zichzelf deel ik dat standpunt. In de praktijk van de prediking en het pastoraat sta ik achter dominee Paauwe. Ik ben doodsbang voor het opbouwen van mensen buiten de kennis van Christus. Maar een op zichzelf rechtzinnig standpunt krijgt iets griezeligs wanneer het tot het een en al wordt verheven, terwijl andere Bijbelse zaken geen enkele aandacht meer krijgen."

Bij thuislezers in Hedel zag hij ook theologisch grote ontsporingen. „Daar werd ik geconfronteerd met een zeer wonderlijk genre. Je had daar bijvoorbeeld Manus de dooper. Die las niet alleen thuis, maar doopte ook zijn eigen kinderen en had de vreemdste opvattingen."

## **Pijn**

De piëtistische hoogleraar wil het thuislezen niet per definitie afwijzen. „Dat geldt zeker het thuislezen in vorige eeuwen. Neem de situatie van mensen in een dorp waar vanaf de kansel puur rationalistische ideeën werden verkondigd. Dan zou ik zelf ook thuis zijn gaan lezen. Waarschijnlijk wel op afwijkende tijden, om het nageslacht duidelijk te maken: We hóren in die kerk. Zoals ik nu aan kerkenraden meer dan eens de vraag stel: 'Voelen jullie nog wel eens pijn over de scheuring?'

'We hebben nou een eigen kerk, dominee.'

'Maar voel je nog wel eens pijn als je langs die oude kerk loopt?'

Het vervult me met grote zorg dat dat bij velen niet meer het geval is. Ook in dat opzicht hebben kerkmensen weinig reden om zich te verheffen boven thuislezers."

Dat neemt niet weg dat de Urker predikant het hedendaagse thuislezen doorgaans onnodig acht. „In de meeste plaatsen met concentraties thuislezers kun je een Schriftuurlijke of zelfs Bijbels bevindelijke prediking horen. Aan de andere kant stoort het me geweldig als deze mensen belachelijk of verdacht worden gemaakt. Dan neem ik het altijd voor ze op. Ik deel bovendien hun standpunt dat we op zondag niet moeten reizen. Dat geldt ook voor predikanten. Die geven tegenwoordig een slecht voorbeeld."

## **Eigenzinnige figuren**

Dat de wereld van de thuislezers opmerkelijk veel mensen telt die in een volstrekt seculiere omgeving opgroeiden, verbaast dr. Op 't Hof niet. „Je ziet vaak dat mensen van het ene uiterste in het andere uiterste terecht komen. Als je in de wereld krachtadig tot bekering komt, wijs je alles wat werelds is radicaal af. Zeker als dat ook nog eens bij je psychologische structuur past. In de kerk is vandaag helaas veel wereldzin te vinden. Kom je als pas bekeerde in contact met thuislezers die bevestigen dat in de kerk alles ermee door kan, dan begrijp ik de keuze om ook maar thuis te gaan lezen. Ik keur die niet goed, maar voor het geestelijk leven van dit soort mensen geef ik meer dan voor dat van veel trouwe kerkgangers die niets kunnen vertellen als je vraagt wat de prediking in hun leven heeft gedaan. Tegelijk besef ik dat het klimaat van de thuislezers en de gezelschappen ideaal is voor zonderlingen en eigenzinnige figuren. Je eigen persoonlijkheid kan er geweldig in opbloeien."

## **Toekomst**

Voor het midden van thuislezers heeft de Urker predikant geen goed woord over. Laat staan voor een kritische ondervraging van thuislezende ouders die hun kind naar een reformatorische school willen doen. „Dat getuigt van een kerkelijk superioriteitsgevoel dat laat zien dat we zelf het geestelijke leven missen. De waarheid is ver geweken als ouders hun dochter liever met een bioscoopganger thuis zien komen dan met een jongen uit een thuislezersgezin. Ik ben een voluit kerkelijke denker, maar uiteindelijk gaat de vroomheid voor mij boven de leer van de kerk. Wat dat betreft ben ik een echte piëtist." De gedachte dat de huidige generatie thuislezers wel zo'n beetje de laatste zal zijn, deelt de Amsterdamse kerkhistoricus niet. „Integendeel, ik denk dat het thuislezen de toekomst heeft. In snel tempo wordt de godsdienstvrijheid in ons land ingeperkt. Als de SGP op termijn gedwongen wordt vrouwen op de kieslijst te plaatsen, is daarna de kerk aan de beurt. Dat is mijn vaste overtuiging.

Als we worden verplicht vrouwen in de kerkenraad op te nemen, rest ons niet anders dan het officiële kerkelijke leven op te heffen en verder te gaan als gezelschappen en thuislezers. Dat maakt de oudvaders ook op dit punt zeer actueel. Die hebben er altijd op gewezen dat de kerk moet bestaan uit kleine kerkjes, te beginnen met de cel van het gezin. Daarom moeten we onze energie niet te veel steken in het optuigen van ons kerkelijk leven, maar ons vooral richten op de bevordering van de Bijbelse vroomheid."

*Uit: TERDEGE, jaargang 2012 (mnd. Jan. en Febr.)*

## Ingezonden commentaar

### ■ Zoveel hoofden

#### **Thuislezers**

In het artikel over thuislezers in Terdege van 1 februari werd geen duidelijkheid gegeven over echt principiële thuislezers. Het gaat over mensen die al een band met de kerk hebben of (willen) terugkeren naar de kerk. Ik ken thuislezers die een levendig geestelijk leven hebben en teer de Heere mogen vrezen. Ook heb ik er jonge mensen tot bekering zien komen, en zij blijven thuis lezen. Waarom?

Een reden is de grote verwarring en ongeestelijkheid in de geref. gezindte. Wij horen van dezelfde kansel zeggen dat „zien geen hebben” is maar ook dat „zien wel hebben” is. Dat „een bedekte schuld nog geen vergeven schuld” is maar ook dat „een bedekte schuld wel een vergeven schuld” is. Dat de beloften „niet algemeen voorgesteld” worden maar ook dat de beloften „wel algemeen voorgesteld” worden. Dat, als alle dorstigen tot de wateren genodigd worden, „alleen de ware dorstigen” tot het heil genodigd worden, maar ook dat „de dorstigen naar de wereldse dingen” ook genodigd worden. Om door deze verwarring niet gehinderd te worden, blijft men thuis bij de oude schrijvers, om bij het volle evangelische licht te leven.

Het belangrijkste motief is echter de verdonkering van de troostrijke leer der rechtvaardigmaking. Deze troost: dat het kleinste vijzeltje geloof rechtvaardigt, dat diens zonden zijn vergeven en deze ziel van de straf voor eeuwig is ontheven. Met deze geloofsleer staat of valt de kerk. Niet wat ik voel of ervaar maar wat Gods Woord leert, is bepalend. Helaas heeft de gevoelsleer het zicht op deze troostrijke geloofsleer ernstig verdonkerd.

Wij mogen allen wel zoeken te beoefenen wat staat in Jes. 26:20: „Ga heen, Mijn volk, ga in uw binnenkamer, en sluit de deuren na u toe. Verberg u als een klein ogenblik, totdat de gramschap overga.”

**J. den Hoed, Middelharnis (geen thuislezer)**